

SEÇİMLERLE İLGİLİ HER DEĞİŞİKLİKTE, TEMSİLDE ADALET VE GÜVENİLİRLİK ÖNCELENMELİ

Meclis Genel Kurulu'nda görüşülüp kanunlaşan ve kamuoyunda 'ittifak yasası' olarak bilinen düzenlemeler olumlu yönler içerse de, korunmaya devam eden yüzde 10 barajı dolayısıyla temsilde adaleti sağlamakta yetersiz kalmaktadır. Sandık kurullarının teşekkülüne ve seçim güvenliğine dair düzenlemeler ise, bütüncül bakıldığında seçimlerin güvenilirliği üzerinde şüphe oluşması ihtimali barındırmaktadır.

Bu politika belgesi, AK Parti ve MHP'li milletvekilleri tarafından hazırlanarak 21 Şubat 2018'de TBMM Başkanlığına sunulan, 26 maddelik "298 Sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Teklifi" hakkındadır. Teklif, Anayasa Komisyonu'nda ve Anayasa Alt Komisyonu'nda kısa süre görüşülmüş ve küçük bir değişiklik dışında aynen kabul edilmiş; 12 Mart 2018 gecesi ise, TBMM Genel Kurulunda görüşülerek kanunlaşmıştır.

Demokrasi elbette seçimlerden ibaret değildir; ancak özgür ve adil seçimler olmaksızın bir temsili demokrasiden de bahsedilemez. Nitekim sağlıklı bir demokrasi ile denge denetleme mekanizmalarının mevcudiyeti için şart olan yasama, yürütme ve yargı organları arasındaki kuvvetler ayrılığının yanı sıra, medya, sivil toplum ve yerel yönetimlerin üstlendikleri roller, varlıklarını, temelde vatandaşların rızasıyla devrettiği yönetim yetkisine borçludur. Bu nedenle düzgün işleyen bir demokrasi için en temel gereklilik, vatandaşların iradesinin yok sayılmadığı ve yönetimi kendilerinin belirlediklerine duydukları inanç ve güvendir; yani meşruiyettir. Demokrasinin temel bileşenlerinden olan özgür, eşit, serbest ve şeffaf seçimler, demokratik düzende meşruiyetin kaynağıdır. Seçimlerin serbest, her türlü etkiden uzak ve vatandaşların hür iradesiyle verdiği oylarla yapılması, özgürlükçü ve çoğulcu yapının korunmasının da garantisidir.

Etkin meclisin oluşturulması yönünden değişiklik metni

Türkiye'de seçimler, çok partili hayata geçildikten sonra, bazı istisnalar dışında genel olarak güven yaratmıştır. Son genel ve yerel

¹ 1946 seçimleri ile askeri darbeyi takiben silahların gölgesinde yapılan 1982 Anayasa referandumu bu anlamda istisnadır.

seçimler ile geçen yıl Nisan ayında yapılan halk oylaması ise, uzun zaman sonra ilk kez bu sorgulamayı gündeme getirmiştir. Bu nedenle seçimlerle ilgili yapılacak herhangi bir düzenleme, her zamankinden daha fazla önem taşımaktadır.

Denge ve Denetleme Ağı kanun metnini iki ölçüte göre değerlendirecektir. Bunlardan ilki, seçimlerin özgür, adil ve eşit şartlarda yapılması; vatandaşların iradesinin parlamentoya olabildiğince adil yansımadır. İkincisi ise, kanunlaşan teklifin güçlü, yürütmeyi denetleyen ve hesap sorabilen bir meclisin oluşumuna hizmet edip etmediğidir. Türkiye Anayasasının 67. maddesi (seçimlerin özgür, eşit, adil koşullarda yapılması ve şeffaflığı) ile uluslararası ölçütler de aynı ilkeleri temel almaktadır.

Kanunlaşan teklif, siyasi partilerin ittifak yaparak seçime katılmalarını düzenleyen maddelerin yanı sıra, seçim çevrelerinin değiştirilebilmesi, seçim güvenliği, sandık başkanlarının seçimi, oy pusulaları, oyların tasnifi ve seçilme yeterliliklerine dair değişiklikler de içermektedir. Kanun metni bütüncül bir yaklaşımla değerlendirildiğinde, iki ana başlık öne çıkmaktadır: Bunlardan ilki Siyasi Partiler Kanunu'nun 90. maddesinde yapılan değişikliklerle, partilerin ittifak yapmalarını mümkün kılan düzenlemedir. Siyasi partilerin seçimlerde bir başka partiyi desteklemesini yasaklayan hüküm kaldırılmakta, partilerin seçim öncesi ittifak yapabilmelerinin yasal dayanağı oluşturulmaktadır.

Düzenlemenin diğer maddeleri ise, siyasi partilerin hangi koşullarda ittifak yapabilecekleri, ittifak yapan partilerin seçime katılması, oy pusulasının yapısı, oyların tasnifi, hesaplanması ve ittifakın temsil kriterleri gibi konuları düzenlemektedir.

Siyasi partiler arasında ittifak kurulması

Kanun teklif aşamasındayken kamuoyunun dikkatini en çok çeken de, ittifak düzenlemesi olmuştur. Metin, seçim süreci, oy hesaplamaları ve temsile etki edecek düzenlemeler içermesi nedeniyle, hem hazırlanış süreci hem de içeriğiyle eleştirilere maruz kalmıştır.

Denge ve Denetleme Ağı olarak biz, bu düzenlemenin bütüncül bir bakış açısıyla ele alınmasını önemli görmekteyiz. Çünkü 2019'da tam manasıyla hayata geçmesi beklenen Cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminde, TBMM'nin yasa yapıcı ve hükümeti denetleyici rolünün güçlenebilmesi için, şeffaf ve hesap soran yönünün güçlendirilmesinin elzem olduğunu düşünmekteyiz. Bunun ilk adımı, farklı kesimlerin temsil edilebildiği, müzakere yürütebilecek, seçmene karşı sorumlu ve hesap verebilir temsilcileri barındıran bir meclis yapısıdır. Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemiyle, yürütme meclis içinden çıkmayacağından, yasama organının temsilde adalet ilkesine göre oluşması denge denetleme açısından önceliklidir.

Bu düzenlemeyle, yüzde 10 barajından dolayı temsil imkanı bulamama riski altında olan partilerin, yüksek oy oranına sahip partilerle birlikte hareket ettiklerinde, temsil şansı yakalayacakları görülmektedir. Diğer taraftan komisyon sürecinde metnin 15. maddesinde yapılan değişikliklerle, "siyasi partilerin, ittifak yaparak seçime katılabilmesine imkan sağlayan" hükmü "seçimlere katılma yeterliliği taşıyan siyasi partiler, ittifak yaparak seçime katılabilecek" şeklinde değiştirilmiştir. Değişiklik, YSK'nın aldığı kararla birlikte düşünüldüğünde, ittifak ancak yüksek oy oranına sahip partilerle, seçilme yeterliliğine sahip partiler arasında gerçekleşebilecektir. Dahası, ittifaka giren bir parti yüzde 2 oy alsa dahi, yüzde 9 ile barajı aşamayan bir partiden avantajlı hale gelecek ve temsil edilebilecektir.

² Bu konuda Denge ve Denetleme Ağı'nın yayınladığı 'Etkin Meclis İçin Nasıl Bir Siyasi Parti ve Seçim Sistemi: İhtiyaçlar, Ölçütler, Öneriler' başlıklı rapora bakılabilir: <http://www.birarada.org/tr/27411/Etkin-Meclis-Icin-Nasil-Bir-Siyasi-Parti-ve-Secim-Sistemi-Ihtiyaclar-Olcutler-Oneriler>

³ YSK, 19 Ocak 2018'de duyurduğu "seçmen kütüğü verilebilecek olan ve seçime katılma yeterliliği bulunan siyasi partiler" ile ilgili 37 nolu kararında seçime katılma yeterliliği taşıyan partileri açıklamıştır. YSK'nın açıklamasına göre 1 Ocak 2018'den en az 6 ay öncesi (yani 01/07/2017 tarihinde) itibarıyla illerin en az yarısında teşkilat kurdukları ve büyük kongrelerini yaptıkları saptanan partilerin seçimlere girme yeterliliğine sahip olduğu belirtilmiş ve tespitin Siyasi Partiler Kanunu (SPK)'na göre değerlendirildiği açıklanmıştır. YSK bu partileri, 1- Adalet ve Kalkınma Partisi, 2- Bağımsız Türkiye Partisi, 3- Büyük Birlik Partisi, 4- Cumhuriyet Halk Partisi, 5- Demokrat Parti, 6- Halkların Demokratik Partisi, 7- Milliyetçi Hareket Partisi, 8- Saadet Partisi, 9- Vatan Partisi olarak tespit ve ilan etmiştir. <http://www.ysk.gov.tr/doc/karar/dosya/6025/2018-37.pdf>

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'na göre, "seçimler ve halk oylaması serbest, eşit, gizli, tek dereceli, genel oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında" yapılmak zorundadır.

Hesaplamadaki belirsizlik

Diğer yandan düzenlemede yüzde 10 barajı korunmakta, böylece temsilde adalet sınırlandırmaya devam etmektedir. Farklı siyasi duruşlara sahip partiler ittifaka teşvik edilmekte, çoğulculuk ve çokseslilik kısıtlanmaktadır. Ancak bu konuda iki farklı hakim görüş bulunmaktadır: Olumlu bakanlara göre ittifaklar, partiler arası müzakere kültürünü besleyecektir. Olumsuz görüşler ise ittifakların siyasette kutuplaşmayı güçlendirme riskine dikkat çekmektedir.

Metinde yer alan bir diğer düzenlemeyle, ittifak yapan partiler oy pusulasında blok halde yer alacaktır. Yani ittifak blokunda herhangi bir yere mühür vurmamak, ittifaka oy vermek anlamına gelecektir. Burada ortaya çıkabilecek fiili risk, hesaplamanın karmaşıklaşmasıdır. Çünkü ittifak içindeki partiler oy pusulasında yan yana olacak, fakat -varsa- ittifakın ismi bu partilere ayrılan kısmın üstünde yer alacaktır. Bunun yanı sıra, ittifakın oyu hesaplanırken de, eşit ve adil seçim ilkesine gölge düşürecek belirsizlikler ortaya çıkması öngörülmektedir. Düzenlemede ittifak partileri blok kabul edilmekte, az sayıda milletvekili olan bölgelerde ittifak yapan partiler avantajlı hale gelmektedir. Örneğin A partisi 30 bin oy, B partisi 70 bin oy, C partisi de 90 bin oy almış olsun. A ve B partisinin ittifak yaparak seçime girdiği bir seçim çevresinde, nispi temsil nedeniyle C partisinin kazanması gereken bir vekil, yeni düzenlemeyle ittifaka gitmektedir.

Diğer yandan ittifakların oy pusulasında nerede yer alacağı da belirsizliğini korumaktadır.

Oy pusulalarının şekil şartları, eşitlik kuralının, yani oy pusulasının tüm siyasi partilere eşit yaklaşması kuralının parçasıdır. Bu belirsizlik giderilmeyi beklemektedir.

Sandık güvenliğindeki belirsizlikler

Kanunlaşan metnin içerdiği diğer düzenlemeler, seçim süreci ve Anayasa değişikliği sonrası süreci ilgilendiren alanlardadır. 298 Sayılı Kanunda yapılan değişikliklerle, aynı binada oturan seçmenlerin, hane bütünlükleri korunarak ve aynı seçim bölgesinde kalmaları şartıyla, farklı sandık bölgelerine kaydedilmesi olanaklı hale gelmektedir. Yüksek Seçim Kurulu'na, sandık bölgesi ve seçmen sayısını belirleme, sandık taşıma, sandık ve seçim bölgelerini birleştirme, seçmen listelerini karma olarak düzenleme yetkisi verilmektedir. Düzenlemelere gerekçe olarak, seçimin serbestliği ve gizli oy ilkesi ile seçim güvenliği gösterilmektedir. Ancak gerekçede, nakille ilgili somut nedenler sunulmamakta, dahası başkasının yerine oy kullanılması gibi durumların tespitinde meydana gelecek zorluklarla nasıl baş edileceği açıklanmamaktadır. Seçim güvenliği sebebiyle sandıkların en yakın güvenli seçim bölgesine taşınmasına da açıklık getirilmemiştir. Küçük yerleşim yerlerinde sandıkların taşınması, seçmenlerin sandık bölgesine ulaşımında sorunlara neden olabilecektir. YSK'nın bu sorunların üstesinden nasıl geleceği konusuna açıklık getirilmelidir. Diğer yandan YSK'ya, hastalığı veya engeli sebebiyle yatağa bağımlı seçmenlerin oy kullanmalarını sağlamak için seyyar sandık kurulu kurma yetkisi de verilmektedir. Bu seyyar sandıkların kurullarının nasıl oluşturulacağı ve sandık güvenliğinin nasıl sağlanacağına ilişkin belirsizlikler söz konusudur.

Düzenleme sandık alanı ve sandık çevresi ayrımını da kaldırmakta, gerekçe olarak sandık kurulu ile kolluk güçleri arasındaki yetki karmaşası sunulmakta; sandık kurulu ve görevlilerinin etkinliğinin amaçlandığı öne sürülmektedir. Kolluk kuvvetleri, artık yalnızca sandık kurulu başkanı veya üyelerin çağrısıyla değil, vatandaşların şahsi şikayetiyle de sandık güvenliğini sağlamak üzere sandık çevresine gelebilecektir. **Kolluk kuvvetlerinin sandık çevresinde buldukları**

Seçimler, sistemin sürdürülebilirliği ve güven

Seçimler demokrasiye duyulan güvenin sınanması açısından en hayati süreçlerdir. Seçim sistemleri ülkeden ülkeye değişmekle birlikte, yaşamsal olan, seçimlerin özgür, adil ve şeffaf olması, sonuçların güvenilirliğinden şüphe duyulmamasıdır.

Seçimlerin bu nitelikleri taşıması için birçok unsur bulunur. Bunlardan herhangi birinde düşülecek bir zafiyet, her şeyden önce vatandaşların demokratik düzene güven ve inançlarını zedeleyeceği için uzun vadede ciddi toplumsal sorunlar yaratma potansiyeli taşır.

Demokrasinin yerleştiği tüm ülkelerde, seçimlerin özgür ve adil olduğuna güven duyulur, sonuçlardan şüphe edilmez, toplum sandıktan çıkana saygı gösterir. Bu güven, demokratik düzenin devamının en büyük teminatlarındandır.

Güven, hele de özel ve tüzel kişiler arası ilişkiler söz konusu olduğunda, verili bir duygu değildir, her bir tecrübede yeniden test edilir. Vatandaşların bir kısmının sürecin herhangi bir noktasına ikna olmaması, demokrasi gibi hassas bir düzende uzun soluklu sorunların habercisi olabilir. Dolayısıyla seçimleri düzenleyen herhangi bir değişiklikte, olabilecek en geniş katılım ve mutabakatın aranması esastır.

süre boyunca oy kullanan vatandaşların tedirginlik duymaları riski, seçim güvenliği ve meşruiyeti açısından oluşabilecek en mühim durumlardan biridir.

Kanun metninde tartışma yaratan bir diğer düzenleme de mühürsüz zarf ve pusulalarla ilgili değişikliktir. Siyasi Partiler Kanunu'nun 98. ve 101. maddelerinde yapılan değişiklikle, YSK filigranı, amblemi ve ilçe seçim kurulu mührü bulunan zarf ve oy pusulalarının, sandık kurulu mührü bulunmasa da geçerli sayılması hükme bağlanmıştır. Düzenleme gerekçesinde "zarfların sandık kurulu tarafından mühürlenmesi, sahte zarf kullanımını önlemek için alınan ilave bir güvenlik tedbiridir" dense de, mühürlenmeyen zarf ve pusulaların geçerli sayılmasının ikiliğe neden olacağı ve seçim güvenliğini riske atacağı açıktır. Mühürlü ve mühürsüz oy pusulası ve zarflar geçerli sayılacak, böylece seçim sonrasında oluşabilecek itirazların çözümünde sorun yaşanabilecektir.

Sandık kurullarına dair düzenleme

Kanun metnindeki bir diğer düzenleme de, sandık kurulu başkanları, sandık kurulu asil ve yedek üyelerinin kamu görevlileri arasından seçilmesinin zorunlu hale getirilmesidir. Bu durum, seçim sürecinde bürokrasinin ağırlığının artmasına, kamuda liyakat tartışmaları sürerken, sandık kurullarında farklı partilerin varlığının yarattığı fiili denge denetleme atmosferinin zarar görmesine yol açabilir.

Anayasa değişikliğiyle, Cumhurbaşkanlığı seçimleri ve genel seçimlerin aynı gün yapılması düzenlenmiştir. Bu kanun düzenlemesinin 5. maddesi ise, iki oy pusulasının aynı zarfta yer almasını mümkün kılmıştır. Ana işlevlerinden biri yürütmeyi denetlemek olan yasama seçimi yani genel seçimlerin, yürütme, yani cumhurbaşkanlığı seçimleri ile aynı gün yapılacak olması, halihazırda denge denetleme açısından sorun yaratmaktadır. Dahası oyların aynı zarfa konacak olması, hatta Cumhurbaşkanı seçimine ait oy pusulalarının sayım ve dökümüne öncelik verilmesi, denge denetlemenin temel ilkelerine aykırıdır.

GENEL DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Tüm bu veriler dikkate alındığında Meclis Genel Kurulu'nda kısa zaman önce görüşülüp, kanunlaşan teklif metni üzerine Denge ve Denetleme Ağı olarak değerlendirmemiz ve bundan sonra atılacak adımlara dair önerilerimiz şu biçimde özetleyebiliriz:

- Siyasi partilerin ittifak kurarak seçime girmelerinin kanunla düzenlenmesi olumludur. Fakat yüzde 10 seçim barajının korunuyor olması, demokratik rejimin oluşmasını, farklı kesimlerin temsili ile yürütmenin denetlenmesini zorlaştırmaktadır. Daha az oy oranına sahip partilerin daha fazla oy oranına sahip partilerle birlikte seçime girmesini teşvik eden, hatta yüzde 10 barajını koruyarak buna mecbur bırakan düzenlemenin, kutuplaştırıcı bir siyasi ortamın oluşması yönünde alan açma riski bulunmaktadır.
- Düzenleme, Anayasa'nın 67. maddesinde yer alan temsilde adalet ilkesiyle çalışmaktadır. İttifak düzenlemesiyle, yüzde 3 oy alacak bir parti, yüksek oy alacak bir partiyle ittifak yaptığı için temsil edilecekken, yüzde 9,8 ile baraj altı kalan parti bu temsil şansını yakalayamayacaktır.
- Yasama ve yürütme seçimlerinin aynı gün yapılıyor olması, denge denetleme açısından halihazırda sorun teşkil ederken, oy pusulalarının aynı zarfa konacak olması, yasamanın denetleme işlevine gölge düşürücü bir etki yaratabilir.
- 30 Kasım 2017 tarihinde Meclis Genel Kurulu'nda kabul edilen Yüksek Seçim Kurulunun (YSK) Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Teklifinden haklı gerekçelerle çıkarılan, sandık kurulu başkanlarının seçiminde siyasi partilerin devre dışı bırakılması ve kurul başkanlarının merkezi atamayla belirlenmesine dair önerinin, bu kanun ile tekrar gündeme getirilmesi, seçimlerin özgür ve adil koşullarda yapılması ilkesine uymamaktadır. Kamu görevlilerin belli bir siyasi görüşe daha yakın olabilecekleri ihtimali ve nasıl atanacaklarına dair belirsizliklerin varlığı, vatandaşların bir kısmında, seçimlerin bu

aşamada yönlendirilebileceği algısına yol açma riski taşımaktadır.

- Sandık kurulu mührü taşımayan zarf ve oy pusulalarının geçerli sayılacak olması, seçimlere duyulacak güveni güçlendirmeye hizmet etmemektedir. Oy pusulalarında filigran kullanılması olumlu bir adımdır, mühür zorunluluğunun kalkması bu olumlu adımı görünmez kılmaktadır. Sayım sırasında ortaya çıkabilecek muhtemel belirsizliklerin önlenmesi için, öngörülen prosedürün YSK tarafından açıklanması uygun olacaktır.
- Seçmen talebiyle kolluk güçlerinin sandık bölgesine çağrılabilmesi, sandık kuruluna karşı oluşabilecek güvensizlikle birleştiğinde, seçim güvenliğine ilişkin kimi risklerin ortaya çıkmasına yol açabilecektir. Çünkü güvensizlik kargaşaya, kargaşa kolluğun daha sık aranmasına yol açacaktır. Bu, seçimin kolluk kuvvetleri gölgesinde yapılmasına kadar varabilecek fiili bir riske işarettir.
- Engelli vatandaşların katılımı artırmaya dönük seyyar sandık düzenlemesi yerindedir, ancak iyi kurgulanmamıştır. YSK, bu sandıkların güvenliğinin nasıl sağlanacağı ve sandık kurulunun nasıl oluşturulacağına dair kamuoyunu aydınlatmalıdır.
- Sandık güvenliğine dönük düzenlemeler, bütüncül olarak bakıldığında, gerekçeler ile oluşabilecek risklerin dengesi açısından orantısızdır. Bu düzenlemeler, vatandaşların bir kısmı için sistemin, belli bir sonucu almaya dönük olarak kurgulandığı fikrinin oluşmasına hizmet edecek bir zemin oluşturabilir. Dahası 2016 darbe girişiminin ardından ilan edilen ve halen devam eden Olağanüstü Hal (OHAL) koşullarının sürmesi durumunda, öngörülen düzenlemeler, seçimlere katılım açısından motivasyon kırıcı dahi olabilir. Vatandaşların tümünün, sonuçlar kimin lehine olursa olsun, demokrasiye inançlarını sorgulatacak düzenlemelerden kaçınılmalı, temsilde adaletin öncelenmesi ilkesinden vazgeçilmemelidir.

 birrada.org

 dengevedenetlemeagi@birrada.org

 [DengeDenetleme](#)

 [DengeDenetleme](#)